

Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.3056>

**SUBCONSCIOUS AND UNCONSCIOUS BEHAVIORS IN
CHILDREN'S PAINTINGS WITH A FAMILY THEME
TRANSFORMATION INTO A PICTORIAL IMAGE**

**AİLE TEMALİ ÇOCUK RESİMLERİNDE BİLİNÇALTI VE
BİLİNÇDIŞI DAVRANIŞLARIN RESİMSEL İMGEYE DÖNÜŞÜMÜ**

Emrah UYSAL¹

Arzu UYSAL²

Abstract

Written and visual texts are structures made of emotion and plastic materials, which are used for people. The purpose of written and visual texts is to convey some messages through shapes, forms and colors as well as giving written messages to individuals in the society. Visual reading encompasses the coexistence of two literary and artistic communication tools created by an extremely complex network of sequencing and systematic relations. These structures, which consist of verbal and visual images and also have a declarative purpose, are a system that pushes people to think multidimensionally. Analyzing the meaning production process of the complex structure that includes many dimensions and reaching sub-meanings necessitate experimental readings. The research aims to examine the transformation of subconscious and unconscious behaviors into pictorial images, as well as cognitive developmental stages in children's drawings, through the theme of family. In the research, in which the qualitative research approach was adopted, 3 pictures between the ages of 7 and 10 selected in accordance with the determined theme, both the development of cognitive skills seen in children's drawings and the reflections of childhood life content on children's drawings were subjected to content analysis, and psychoanalytic-based hermeneutic readings were carried out in order to adequately reflect the axiological subjectivity of the researcher. Since there is no statistical generalizability in qualitative research, analytical generalizability is aimed by in-depth analysis and description of the phenomenon. For this reason, instead of analyzing all the pictures, the pictures that will provide in-depth and sufficient content have been analyzed. The figurative elements and plastic indicators obtained in the paintings were handled from concrete to abstract, and the imaginative transformation of figurative elements and plastic indicators rather than structural movement and the etiological relationship in this

¹Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, emrah.33@gmail.com, 0000-0003-2565-9533

² Prof. Dr., Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, arzuguldali@yahoo.com, 0000-0003-2124-7902

imaginary transformation were questioned. The findings of this study are limited to the research phenomenon and the children's pictures analyzed in accordance with the nature of the qualitative approach. The study aims to develop an analytical perspective rather than statistical generalizability. In the selected children's paintings, concrete image patterns, plastic signs and figurative elements, messages conveyed through a network of abstract relationships with deep meanings, what kind of images the subconscious and unconscious behaviors turn into, and some findings that are thought to be traumatic have been reached.

Keywords: Analysis of children's pictures, trauma, subconscious, unconscious.

Özet

Yazılı ve görsel metinler, insanlarla iletişim kurmak için üretilmiş, içerisinde duygu ve düşünceleri barındıran yazılı ve plastik göstergelerin olduğu yapılardır. Yazılı ve görsel metinlerin amacı toplumdaki bireylere yazılı mesajlar vermenin yanı sıra şekiller, biçimler ve renkler aracılığıyla birtakım mesajlar iletmektir. Görsel okuma son derece karmaşık dizilim ve dizgesel ilişkiler ağının oluşturduğu yazınsal ve sanatsal iki iletişim aracının bir aradalıklarını içinde barındırır. Sözel ve görsel imgelerden oluşan, aynı zamanda bildirim amacı bulunan bu yapılar, insanı çok boyutlu düşünmeye iten bir dizgedir. Birçok boyutu içinde barındıran karmaşık yapının anlam üretim sürecinin çözümlenmesi ve alt anlamlara ulaşılması deneysel okumaları zorunlu kılmaktadır. Araştırma aile teması üzerinden, çocuk resimlerinde bilişsel gelişim evrelerinin yanı sıra bilinçaltı ve bilinçdışı davranışların resimsel imgeye dönüşümünü incelemeyi amaçlamaktadır. Nitel araştırma yaklaşımı benimsenen araştırmada belirlenen temaya uygun olarak seçilmiş 7 ile 10 yaş aralığında 3 resim, hem çocukların çizimlerinde görülen bilişsel becerilerin gelişimi hem de çocukluk dönemi yaşantı içeriklerinin çocuk resimlerine yansımaları içerik analizine tabi tutularak, araştırmacının aksiyolojik öznelliğini yeterince yansıtabilmesi için psikoanalitik temelli hermeneutik okumalar gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalarda istatistiksel genellenebilirlik söz konusu olmadığından olgunun derinlemesine analizi ve betimlenmesiyle analitik genellenebilirlik amaçlanmıştır. Bu nedenle bütün resimlerin çözümlenmesi yerine derinlemesine ve yeterli içerik sunacak resimler analiz edilmiştir. Resimlerde elde edilen figüratif unsurlar, plastik göstergeler somuttan soyuta doğru ele alınmış, figüratif unsurların ve plastik göstergelerin yapısal devrimden çok imgesel dönüşümü ve bu imgesel dönüşümdeki etiyolojik ilişki sorgulanmıştır. Bu çalışmanın bulguları nitel yaklaşımın doğasına uygun şekilde araştırma olgusu ve çözümlenen çocuk resimleriyle sınırlıdır. Çalışma istatistiksel genellenebilirlikten çok analitik bir perspektif geliştirmeyi hedeflemektedir. Seçilen çocuk resimlerinde somut imge düzenlerine, plastik göstergeler ve figüratif unsurlara, derin anlamlar içeren soyut ilişkiler ağı ile iletilen mesajlara, bilinçaltı ve bilinçdışı davranışların ne gibi imgelere dönüştüğüne ve travmatik olduğu düşünülen bir takım bulgulara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk resimleri analizi, travma, bilinçaltı, bilinçdışı

GİRİŞ

Çocukluk döneminde yaşa bağlı gelişen sorumluluklar ve yaşam biçiminin çocuk üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda yaşantı içeriklerinin zaman zaman bellekten kaybolma ya da silinme eğiliminde olduğu bilinmektedir. Bu dönemde silinmeyen travmatik içeriklerin ilerleyen yıllarda çocukluk dönemine ait çözümlenmemiş problemler olarak yeniden ortaya çıkması, bireyler arasında iletişimi ve bireyin hayata bakış açısını olumsuz etkilemektedir. Çocukluk döneminde anneden başlayarak fiziksel ve ruhsal olarak gelişim ve değişim, aile içi bireyleri tanıma keşfetme süreci çocuk için yoğun geçmektedir. Bu süreçte oluşan temel fiziki ihtiyaçlar belirli aylardan sonra dil ile ifade edilmektedir. Çocuğun bunun gibi kendini ifade etme araçlarını kullanırken yaşadığı olumsuzluklar, çöküntüler, ruhsal kapanmalara da yol açmaktadır. Zaman zaman dil ile ilgili ifadelerde meydana gelen zorluklardan dolayı duygusal ihtiyaçları karşılamak için iletişim aracı olarak çocukluk döneminde çizim faaliyetlerinin daha yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Dil becerilerinin çocuğun doğumundan itibaren ilk üç yılda

gelişmeye bağlı olarak temel ihtiyaçları karşılaması beklenir. Ancak duygusal ihtiyaçlar daha soyut ifadeler içerdiğinden çizim faaliyetleri bu süreçte büyük önem taşımaktadır. Çocuk ifade biçimini bir yüzey üzerine çizgi, leke veya renkle gerçekleştirir. Bireysel farklılıklar göz önünde bulundurulduğunda; çocuğun gelişimine bağlı olarak paralellikler taşıyan çizimlerde ki biçimler, ayrıksı yönlere sahip olsa da çoğunlukla ortak biçimleri görmemiz de mümkündür. Böylece evrensel özellikler taşıyan üretimler bize yüzey üzerinde ortak imgesel bir dilin varlığını da göstermektedir.

Dış dünyayı anlama ve anlamlandırma bir tür yaşam mücadelesinin göstergesidir. Her birey dünyaya geldiği andan itibaren kendini konumlandırma ve gelişmelere ayak uydurma evrelerinden geçer. Çocuk kendi gelişim sürecinde sezgisel olarak düzenlemeyi öğrenir. Gelişimi izleyebilmek için çocuk üzerinde detaylı bir gözlem yapmak gerekmektedir. Bazı gözlemci bilim adamlarının kendi çocuklarının gelişimini doğduğu günden itibaren detaylı olarak not ettikleri bilinmektedir (Maley, 2009: 29). Gözlemler sırasında izlenimlerini yansıtan bilgilerin yanı sıra çocuk çizimlerine de rastlanmıştır. Çocuklarda resim yapmak, kendiliğinden gelişen istemli bir davranışın sonucudur. Çocuğun en doğal ifade biçiminin dilsel becerilerinin henüz tam anlamıyla olgunlaşmamış olduğu dönemlerde gerçekleştirdiği *eylem olarak resim yapma faaliyeti* gösterilebilir. Çocuğun kendi istemiyle gerçekleştirdiği resim yapma eylemi içsel dürtüsünün en saf haliyle yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk resimlerini değerlendirme ve objektif yaklaşım açısı geliştirmek adına birçok araştırma gerçekleştirilmiştir. Çocuğun sanatsal gelişimi Rouma (1903), Luquet (1913), Lowenfeld (1947) gibi bazı araştırmacılar tarafından kuramsallaştırılmıştır (Yavuzer, 1998: 22). Çocuk resimlerinin, sistematik gelişim evrelerine göre basitten karmaşığa doğru giden algısal bir olgu olduğundan söz edilebilir. Çocuk resimlerindeki ilk sınıflamanın en önemlisi Luquet'e aittir. Luquet'in beş evreden oluşan sınıflandırması, Piaget'in sonraki çalışmalarını etkilemesi ve diğer kuramlarla ilişkisi bakımından önem arz etmektedir.

Çocuklar anlık duygularla ve derin hislerle çizimlerine her zaman kendilerini yansıtır. Çizimler rastgele değildir. Her karalamada kişinin kendi ifadesi, kendi öyküsü saklıdır. Ancak bu ifadeler çocuklar ve yaptıkları resimler için tanı koymada yeterli değildir. Bunlar çocuğu tanımada birer gösterge olabilir. Ancak tam anlamıyla yeterli olduğu söylenemez. Çocukların çizgisel gelişimlerinin bilişsel gelişimle birlikte paralel olarak geliştiği bilinmektedir. Çocuklardaki gelişimi yaptıkları çizimlerle izleyebiliriz. Ayrıca çizimler çocukların zeka gelişiminin ayrıntılarını da gösterir. Ayrıntılar çocuğun resmine yansıyan imge ve sembollerle, plastik ilke ve elemanlarla karşılık bulur. Resimde gösterilen imgeler ve ne anlama geldiklerini anlamak ve anlamlandırmak için bazı yöntemler geliştirilmiştir. Bu bilgilerden hareketle araştırmada aile temalı resimlerden hareketle, çocuk resimlerinde bilişsel gelişim evrelerinin yaş aralıklarına göre göstermiş olduğu değişim ve gelişim açıklanmıştır. Çocukların aile içinde yaşanan olumsuz durumlara bağlı olarak geçmişe bağlı bilinçaltı ve bilinçdışı davranışlarının resimsel imgeye nasıl dönüştüğü incelemiştir. 7 ile 10 yaş aralığında, belirlenen temaya uygun olarak seçilmiş üç resimde hem çocukların çizimlerinde görülen bilişsel becerilerin gelişimi hem de çocukluk dönemi yaşantı içeriklerinin çocuk resimlerine yansımaları yorumlama kuramı olan hermeneutik açısından incelenmiştir. Avusturyalı sanat eğitimcisi Victor Lowenfeld (Lowenfeld ve Brittan, 1964) çocuk resimlerinde gelişim evrelerini kuramsal açıdan tanımlanmıştır. Analizlerde çocuk resimlerinde görülen somut imge düzenlerine, plastik göstergeler ve figüratif unsurlara, derin anlamlar içeren soyut ilişkiler ağı ile iletilen mesajlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çocukluk dönemlerinde yaşanan olumsuzlukların bilinçaltı ve bilinçdışı durumlarla çocuk resimlerinde ne tür imgelere dönüştüğü ve imgelerin ne anlama geldikleri, çocukların hikâyelerinin bu çözümlenmelere katkısı ile de açıklanmaya çalışılmıştır. Elde edilen bilgi ve çıkarımlardan sentezlenen düşünceler hermeneutik (yorumsama kuramı) kuramı bağlamında değerlendirilmiştir. Çocuk resmi yorumlamanın çocuğun gelişimini olumsuz etkileyen durumların tespiti açısından günümüzde aileler ve eğitimciler açısından gerekli ve çok önemli olduğu düşünülmektedir.

YÖNTEM

Çocuğun yaşantı içeriğinde anlamlandıramadığı birçok duygu, korku, travma gibi bilinçaltının temel kavramları çocuk resimlerinde imge yoluyla nasıl ortaya çıkmaktadır? Resimlerde görülen renklerin bir anlamı var mıdır? Kompozisyon, nesnelere arası büyüklük-küçüklük ilişkisi, figürlerde anatomik bozukluklar, bedensel uzuv eksiklikleri ve kâğıdın kullanımı gibi unsurlara nasıl yer verilmektedir? Bu sorulara hermeneutik yaklaşım açısıyla (anlama ve yorumlama) cevapların aranacağı araştırmada belli yaş gruplarına ait 3 çocuk resmi incelenecektir. Nitel yaklaşımda doküman incelemesi yönteminin kullanıldığı bu çalışmada sözcüleme öznelinin bilinçaltı ve bilinçdışının resimlerinde imgesel dönüşümün yansımalarının tespiti için içerik analizi tercih edilmiştir. Analizlere başlamadan önce araştırmacılar tarafından nitel yaklaşımın doğasına uygun şekilde literatür taraması ve özellikle de araştırma olgusuyla ilgili kuramsal okumalar gerçekleştirilmiş ve bu yolla da “kuramsal doyum” ilkesi sağlanmaya çalışılmıştır. “Kodlayıcı/çözümleyici güvenilirliğinin sağlanabilmesi adına çözümleme sürecinde “dış denetleyici” kullanılmış, araştırma olgusuyla ilgili çalışmaları bulunan Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Doç. Dr. Dizar Ercivan Zencirci ile düzenli online toplantılar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca incelenen dokümanların belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmış, dış denetleyici ile birlikte belirlenen ölçütler doğrultusunda hangi resimlerin incelenen doküman olarak belirleneceğine karar verilmiştir. Nitel araştırmalarda istatistiksel genellenebilirlik söz konusu olmadığından olgunun derinlemesine analizi ve betimlenmesiyle analitik genellenebilirlik amaçlanmıştır. Bu nedenle bütün resimlerin çözümlenmesi yerine derinlemesine ve yeterli içerik sunacak resimler analiz edilmiştir. Resimlerde elde edilen figüratif unsurlar, plastik göstergeler somuttan soyuta doğru ele alınmış, figüratif unsurların ve plastik göstergelerin yapısal devinimden çok imgesel dönüşümü ve bu imgesel dönüşümdeki etiyolojik ilişki sorgulanmıştır. Araştırmacının aksiyolojik öznelliğini yeterince yansıtabilmesi için de psikoanalitik temelli hermeneutik okumalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın bulguları nitel yaklaşımın doğasına uygun şekilde araştırma olgusu ve çözümlenen çocuk resimleriyle sınırlıdır. Çalışma istatistiksel genellenebilirlikten çok analitik bir perspektif geliştirmeyi hedeflemektedir.

Hermeneutik (Yorumsama Kuramı)

Yazılı ya da sözlü anlatımların yorumlanarak çözümlenmesi olarak tanımlanan hermeneutik (Aytaç, 2016: 329), Antik Yunan dünyasında tanrılar ve insanlar arasındaki iletişimi sağlayan Zeus’un elçisi olarak yer alan Hermes’in adından türetilmiş bir sözcüktür. Amerikalı filozof Kurt Mueller-Vollmer, Hermes mitinden dil becerisi, iletişim, söylem, anlama, yorum gibi modern terimlerin türediğini belirtmiştir (Mueller-Vollmer, 1994: 1). Alman felsefeci Hans Georg Gadamer (1900-2002), Hermes’in tanrıların mesajlarını ölümlülere onların anlayabileceği şekilde açıklayarak ilettiğini ifade eder. Ona göre asıl olan *anlamdır*. Burada Hermes’in mesajları iletirken insanların diline çevirmesi ve çeviri sırasında mesajın içeriğini ve anlamını yorumlaması Hermeneutiğin ortaya çıkması açısından önemlidir (Gadamer, 2003: 131-132). Hermeneutik terimi çeşitli disiplinlerde farklı kuramların ortaya çıkmasında etkin bir rol oynar. Alman filozof Martin Heidegger çalışmalarında yorumsamanın (hermeneutik) önemine dikkat çekmektedir. Ona göre hermeneutik insan varlığının kendini anlama çabasıdır. Anlama dediğimiz süreç, insanın kendi varlığının yanı sıra zihnen tasarımı yaptığı bir şey olmaktan çıkarak, var olma tarzının kendisi olmaktadır. Heidegger’in yapıtta nesnelere anlamayı önerisinde, ön kavramlar ve ön yargıların yorumlamada öneminden söz eder. Nesnelere yorumlanmasında eserin üretildiği zaman ile şimdiki zaman arasında gerçekleşen bütünleşmenin oluşması gerekmektedir. Hermes mitinin üretmiş olduğu yeni kavramlardan *ifade etme, anlama ve yorumlama* dilin hermeneutik etkide bir görsel içselleştirme ve ona ilişkin bir şeyler söyleme ihtiyacından doğmaktadır. *Anlama ve yorumlamayla* ilgili plastik bir dille oluşturulmuş çalışmanın nasıl anlaşılacağı ve yorumlanacağı düşüncesi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk karşılaşmanın ardından görselin dünyasına ait bir şeyler söyleme ihtiyacı doğduğu anda yukarıda bahsi geçen terimlerin etkinliklerinin içine gireriz. Dilsel bir ifade, gerek sözsel gerekse yazın dili

olarak ifade edilirken aynı zamanda görsel bir dile dönüşümü ile de karşılaşılır. Bu nedenle dilin görme ile diyalektiğini sorgulamak kaçınılmazdır. Bir görselin yorumu, onu yorumlayanın nasıl anladığının anlaşılmasıyla gerçekleşir. Yorumlama edimi görseldeki imge/imgeler tarafından kurulduğu düşünülen dünya ve buradan çıkacak anlamlarla gerçekleşen bir eylemdir. Anlamanın yorumlanmasını içselleştirmek olarak gören hermeneutik bakış açısı, görsel anlamanın ve yorumlamanın bağlamlarını da içinde barındırmaktadır. Burada görme duyusunun nesnenin algılanması ve zihninde temsil edildiği şeye dönüştürmesi, görseli biçimleyen kişinin bakış açısından önemlidir. Böylece zihnimizin yalın bir şekilde algıladığı gerçekliği kendi gerçekliğiyle temsil ettiği görülmektedir. Anlamak yöntemli düşüncenin göstergesidir. Görmek gözün neden olduğu yanılmacı temsili saf dışı etmektir. İzleyici ve görüntü üreten kişi sanatın sadece gerçekliğin temsili olmadığını, aynı zamanda öznel bir dışavurumun da bu temsile eşlik ettiğini imler. Görsel imgeyi üreten kişinin dünyası diğerlerinin varlığından sıyrılarak gerçekleştiğinden, varlığın ontolojik kaygısı üretenin bedeninde yaşamı boyunca süreklilik arz eder. Gadamer, hermeneutik görsel dilin ne söylediğini anlamak için kullanılabilir bir yol olduğundan söz eder. Doğrudan dil yoluyla oluşmamış ancak görsel imgenin de anlaşılması ve yorumlanmasında hermeneutik kullanılması açıkça dile getirir (Gadamer, 2003: 100). Görsel imge olarak bir dile çevrilmiş yapı anlam oluşturmaya bakımından hermeneutik özelliğe sahiptir. İzleyene açık olan görsel imge, geçirdiği tarihi süreç ve görseli üreten kişinin dışavurumunun yanında, anlamaya ve yorumlamaya da açık hale gelmektedir. Hermeneutik bu noktada anlam üzerinde örtülü duran vermek istediği mesajı iletirken izleyici ile arasındaki mesafeyi kaldıran bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çocukların Gelişim Aşamalarına Göre Çizim Evreleri

Çizimler anlık birer görüntüdür, bir anın ifadesi... Daha derin anlamlar çıkarmak için çizimlerin evrimine bakmak gerekir. Kullandığı kâğıdın büyüklüğü, nesnelere ve figürleri kağıda yerleştirme tercihleri, kullandığı renkler, yüzey üzerindeki karalamaların sert ya da yumuşak etkileri bile çocuğun ruh halinin yansımaları açıkça göstermektedir. Belirli yaş aralıklarında çocuklar için boyama sadece vücut keşfi ve gördüklerinin aktarımıyla sınırlıdır. Bu sayede aynı zamanda yazma araçlarını nasıl ellerinde tutacaklarını ve nasıl kullanacaklarını da öğrenirler. Genel olarak çocuklar renkli ya da renksiz dairesel yapılar çizmeyi tercih ederler. Daireler, öncelikle baş çizimlerinin yapıldığı baskın çizimlerdir. Çizimlerde görülen şekillerin ve renklerin kültürden kültüre değişkenlik gösterdiği bilinmektedir. Ancak yapılan araştırmalarda kültürel ve coğrafik farklılıklar olsa da çocuk çizimlerinde evrensel şekil birliktelikleri de olduğu gözlemlenmektedir. Çocuklar ilk renk kullanımlarından itibaren tüm renkleri denerler. Farklı dokunsal tatlar elde etmek için zaman zaman parmak boyası da kullanırlar. Belirli yaş dönemlerindeki çocukların bölgesel farklılıklara rağmen fiziksel, ruhsal, sosyal, bilişsel açıdan ortak özellikler gösterdikleri belirtilmektedir (Buyurgan ve Buyurgan, 2012: 29). Bu yaklaşım çocukların çizimlerinde de ortak olduğu görüşünü desteklemektedir. Araştırmacıların aynı yaş gruplarıyla ilgili yaptıkları çalışmalar sonucu çocuk resimleri çeşitli evrelere ayrılarak ortak ve farklı yönler bulunmaya çalışılmıştır.

Avusturalya'lı sanat eğitimcisi Victor Lowenfeld (Lowenfeld, Brittan, 1964) çocukların gelişim evrelerini şu şekilde oluşturmuştur;

1. Karalama Dönemi	2-4 Yaş	(Scribbling)
2. Şema Öncesi Dönem	4-7 Yaş	(Preschematic)
3. Şematik Dönem	7-9 Yaş	(Schematic)
4. Gerçeklik Dönemi	9-12 Yaş	(Realism)
5. Doğalcılık Dönemi	12-14 Yaş	(Pseudo-Naturalistic)

Karalama dönemi (Scribbling) 2-4 yaş:

Her küçük çocuk bir yüzeyde bir kalem oynatmak veya bir iz bırakmaktan büyük keyif alır. Çocuklar genellikle 18 aylıktan sonra karalamaya başlar. Çocuk sanatının çoğu gözlemcisi,

çocukların bir şeylerin resmini çizmemek için yazıya döktüklerine inanmaktadır. Bunu yaparken kollarını hareket ettirmenin ve bir yüzeyde iz bırakmanın saf zevkenden yararlanırlar. Bu karalama şekli, çocukların sanatla ilk kez başladığı karşılaşmaları temsil eder. İlk karalamaya başladıklarında genellikle istedikleri şeyleri yapabildiklerini fark etmezler. Genellikle rastgele kollarını çizim yüzeyine doğru ileri geri sallayarak, karalayarak yeni şekiller oluşturmayı hedefler ve ilk çizdikleri geometrik şekiller yuvaraktır. Bu şekiller yön belirtmeyen, en az sayıda özellik gösteren ve genel nesnelere en kaba en basit biçimdeki çizimleri olarak karşımıza çıkar. Yaptıkları çizimler zaman zaman kâğıttan çıkabilirler. Hatta çocuklar çalıştıkları sayfadan bile uzaklaşıp farklı yüzeyleri keşfetmeye yönelebilirler. Ancak, hareketleri ile kâğıt üzerindeki izleri arasındaki ilişkiyi tanıması uzun sürmez. Bu keşif ortaya çıktığında, çocuklar hareketlerini değiştirerek ve onlara özel bir zevk veren belli hatları tekrarlayarak karalamalarını kontrol etmeye başlarlar. Çocuk bilişsel gelişiminin ilerlemekte olduğu 4 yaş aralığında görsel uyaranların beyinde oluşan imajlarını ilk kez taklit etmeye başlar. Dairesel desenler ve geometrik şekiller algısal ve motor becerileri arttıkça ortaya çıkar. Hatlar, çeşitli desenler ve tasarımlar oluşturmak için şekillerle birleştirilir. Çocuğun 18 ay ve 4 yaş aralığı da kendi içerisinde üç döneme ayrılır.

1. İsimsiz Karalamalar: Geniş kol hareketleriyle yüzey üzerinde gelişigüzel yapılan karalamalar.

2. Kontrollü Karalamalar: Çocuklarda motor koordinasyonun gelişmesiyle gerçekleşen diyagonal ve dairesel hareketlerle yapılan karalamalar.

3. İsimlendirilen Karalamalar: Çocuklar yaptıkları karalamaları somut olarak doğada gördükleri nesnelere benzeterek adlandırmaya başlarlar ve bu durum onların çevre gözlemlerinin daha bilinçli bir düzeye evrildiğinin göstergesidir. Ancak bu karalamalar somut olarak okunabilirlik düzeyinde değildir. Semboller ön plandadır. Çocuğun yaptığı resimleri anlamlandırmak için konuşarak bilgi almak resmin yorumlanmasında önem arz etmektedir.

Şema öncesi dönem (Preschematik) 4-7 yaş

Çocuğun gerçeklikle ilgili gelişimsel evrelerini yansıttığı şema öncesi dönem, sezgisel bir dönemi de imlemektedir. Sezgileri algıları ile sınırlıdır, algıları ise sübjektiftir. Bu dönemde görülen dairesel çizimler (mandalalar) artık anlamlı figürler haline gelmektedir. Figürler çocuğun hayatındaki önemli varlıkları temsil eder. El kaslarının ve gözlem yeteneğinin tam olarak gelişmemesi dairesel hareketlerle elde edilmeye çalışılan figür denemeleri dönemin karakteristik özelliklerindedir. Büyük bir yuvarlağa eklenen göz şeklindeki iki nokta ya da iç içe geçmiş sarmal hareketlerden oluşan daire içinden çıkan kollar ve bacaklar figür denemelerinin örnekleridir. Çevresel gözlemin yavaş yavaş çizimlere eklenmesi de bu dönemde görülmeye başlayan özelliklerden biridir. Dört yaşın başlarında, zihinsel büyüme de görülen gelişme çocuğun resimlerine de yansır. Gerçek objelerin yerini zihinsel semboller alır. Objeler arası gruplamalar tam anlamıyla görülmese de basit düzeyde akıl yürütme zihinsel imajları kullanma eğilimindedir. Nesnelere birbirleriyle anlamsal ilişkisi kurulurken büyüklük ve küçüklük bakımından orantısızlıkları da göze çarpmaktadır. 4-5 yaş aralığından itibaren çizimlerinde rengi kullanmaya başlayan çocuk, canlı ve parlak renkleri tercih etmektedir. Bazı özel durumlarda renk kullanımında farklılıklar görülmektedir. Renk tercihlerinde çocuk nesnelere kendi gerçekliğine uygun renk kullanımı göz önünde bulundurmaz. Nesnelere kendi renklerine boyamak yerine sevdiği rengi tercih ettikleri gözlemlenmektedir. Kendilerini kontrol etme düzeyleri geliştikçe sınırlı alanları düzgün boyama yetenekleri de gelişmektedir. Yaptıkları çizimlerde saydamlık, düzleme örneklerine rastlanır ve gözlemlerini giderek arttırdıkları, nesnelere ve figürleri bir düzlem üzerine yerleştirmeye başladıkları da görülmektedir. 5 yaş çocukları baş, gövde, gövdeden çıkan kollar ve bacaklar ile insan figürünü orantılı ve doğru çizmeye başlarlar. Yüzü cepheden ve çoğunlukla ifadesiz, eller ve bacaklar detay içermez. Yaş biraz daha ilerledikçe parmaklar, kulaklar, göz bebekleri gibi özellikler çizime eklenir. Çocuk yüzey üzerine parçaları büyüklük gözetmeksizin yerleştirir. Resimde yön duygusuna çoğunlukla rastlanmaz. Kâğıt üzerinde figür ve nesnelere altlı üstlü yerini alabilir. Uzamsal yerleştirmenin henüz olgunlaşmadığı bu dönemde çocuğun anlatımının bir mantığı

olabilmektedir. Çocuk resimlerinde bilişsel gelişimin belirleyici unsurları arasında taban çizgisi oluşumunun önemli olduğu bilinmektedir. Taban çizgisi gelişimini Haluk Yavuzer'in *Çocuk Psikolojisi* adlı kitabında yapılan bir araştırmadan yola çıkarak belirttiği gibi; "Beş bin çocuk resmini kapsayan bir çalışmada 3 yaşındaki çocukların % 1'inde yer çizgisine rastlanırken, bu oran 8 yaş çocuklarında % 96'ya ulaşmıştır" (2007: 202). Taban çizgisi çocuğun çizimlerinde zaman zaman farklı şekillerde kullanılmaktadır. Çizimde nesne yoğunluğundan kaynaklı olduğu düşünülen aktarımlarda kâğıdı çizgiyle ikiye bölme hatta üç parçaya bölme şeklinde de çizimler yapıldığı görülmektedir. Taban çizgilerinin yüzeyde farklı yönlerde kullanımı çizime zaman zaman derinlik kazandırmakta üç boyutlu etkiyi arttırmaktadır. Taban çizgisi kullanımı ve düzleme yöntemi çocuğun iki boyutlu yüzey üzerinde mekân oluşturma kaygısının da göstergesidir denilebilir. İnsan çizimlerinde profil yada cepheden görünüm yer alırken figürlerde cinsiyet ayrımını detaylarıyla görmek mümkündür. Kız çizimlerinde saç, kirpik, dudak, kolye, yüzük gibi ayrıntılara yer verildiği görülmektedir. Erkek çizimlerinde saç, sakal, kıyafet ayrımı göze çarpmaktadır.

6-7 yaş aralığında sembol resimlerden şema resmine geçişler hissedilir. Çevresel gözleme dayalı olarak çocuk etrafında olup bitenlere duyarsız kalmamaktadır. Bu gelişim ve değişim çocuğun yaptığı resimlerde nesne sayılarında artış ve gerçekliğe uygun renk kullanımı olarak yansımaktadır. Figürlerde beden uzuvlarının orantılı şekilde görülmeye başlamasıyla birlikte, mekân içinde nesnelere yerleştirilmesinde de bir ilerleme göze çarpar. Yüzey üzerinde figür ve nesne dağınıklığı merkez ve çevresinde toparlanmaya başlar. Yer çizgisi üzerindeki dizilimin de gerçeğe daha uygun olduğu görülmektedir. Yüzey üzerindeki nesnelere arası ilişkilerde derinlik hissi altı yaşından sonra daha doğru biçimde gösterilir. Cinsiyetçi kıyafetler de görülmeye başlanmaktadır. Çocuğun en iyi yaptığını düşündüğü nesneyi tekrarı ve en sevdiği nesneyi büyük çizmeye çalışması da bu dönemin karakteristik özellikleri içerisinde yer almaktadır. Duygu aktarımı konusunda daha belirgin detaylara da yine bu dönemde rastlanmaktadır.

Şematik dönem (Schematic) 7-9 yaş

Çocuklar şematik dönemde mekânsal ilişkilerde boşluktaki nesnelere birbirleriyle bağlantısını kurmaya çalışır. Sosyal gelişime açık olan çocuk çevresel faktörlerinde etkisiyle birey olma bilincini kazanır. Okul ile çevresel gözlemini geliştirir ve kavram gelişimini de artırır. Avusturyalı sanat eğitimcisi Victor Lowenfeld, "Bu dönemdeki çocuk, insanları, renkleri, nesnelere ve boşluğu "kavramsallaştırır". Psikolojik gelişimine uygun bir biçimde oluşan bu kavramsallaşmayı, birtakım görsel şemalarla dışa vurur" diye belirtir (Lowenfeld ve Brittan, 1964: 166). Gerçeklik ile gerçek dışılık, somut ile soyut arasındaki ayrımı mantıksal düşünme yöntemi ile anlamlandırmaya çalışır. El becerilerinde gelişime bağlı olarak çizmeye olan eğiliminde de isteginin arttığı görülmektedir. Cinsiyet ayrımı gözetmeden gerçekleştirdiği çizimlerinde anne, baba, kardeş, ev, araba, çiçek, hayvan çizimlerinde zaman zaman anlatmak istediği şeyleri yeterince anlatamadığını düşünür. Bu nedenle 7 yaş çizimlerinde resim üzerinde yazılı ifadeler rastlanır. Çevresinde gördüğü tüm hareketliliği öncelikle kendi hafızasında tutmaya başlar daha sonra çizgilerle gözlemlerini resimsel bir ifadeye dönüştürür. Sembolize ettiği nesnelere tekrarlayarak geliştirir. Şematik çizimler çocukların yaşantı içerikleri ile zenginleşerek farklı gereçlerle yüzey üzerine aktarılmaktadırlar. Her çizimde yeni detaylar eklenerek yüzey üzerindeki nesne dağılımı artabilir. Çocuğun kendince önemli gördüğü ve yapabildiğini düşündüğü nesnelere diğerlerinden büyük ve özenli çizmeye çalıştığı görülür. Resimlerinde abartılar, vurgular zaman zaman yaşanmış travmaların göstergesi de olabilmektedir.

Gerçekçilik dönemi (Realism) 9-12 yaş

Gerçekçilik dönemi çocuğu, fiziki ve sosyal gelişiminin sonucu olarak resimde gerçekçiliği ön planda tutar. İçinde bulunduğu toplum ve çevreye bağlı olarak ben duygusundan uzaklaşarak yaptıklarıyla çevresinden kabul görmek eğilimindedir. Bu açıdan bakıldığında resimlerinin beğenilmesi onun için önem arz etmektedir. Çocuklar gerçekçilik döneminde, kişilerarası ilişkilerinde ve grup içerisinde birlikte çalışma açısından kendilerini konumlandırma çabası içine girerler. Çevresinde gördüğü nesnelere, olayları, figürleri yüzey üzerine gerçeğine uygun olarak aktarma yaklaşımı geliştirirler. Çizgi, perspektif, oran-orantı, renklerin kullanımı, ışık-gölge gibi teknikleri çözüme ve resimde derinlik

oluşturma eğilimindedir. Figürlerin çizimlerinde oran ve orantıya dikkat edilmesi, detayların artması, üç boyutlu yanılısamanın elde edilmesi çocuk için önemli bir gelişmedir. Figür çizimlerindeki cinsiyetçi yaklaşım daha da belirginlik kazanır. Ayrıca bu yaklaşıma bağlı olarak kız çocuklarında figürün makyajla detaylandırılması kıyafetlerdeki renk kullanımı, çiçek, kalp, bebek çizimleri sıkça görülmektedir. Erkeklerde araba, uçak, tren, çizgi film kahramanları ve sahnelerine rastlanırken, kıyafetlerde de renk ve detaylar göze çarpmaktadır. Haluk Yavuzer'in *Resimleriyle Çocuk* kitabında belirttiği üzere; "...bu dönemdeki çocuklar tüm ayrıntılarıyla bu detayları çizimlerine yansıtıyorsa ve sürekli aynı şey üzerinde detaylandırmalar yapıyorsa bu çocuğun yüksek kaygısını gösterir" (2016: 29). Çocuklar çizimlerini zaman zaman kendi gözlemlerinden yararlanarak, zaman zaman da dışardan yardımlarla çözmeye çalışır. Gerçekliği yansıtma isteğine bağlı olarak yapılamayan resimler, hata yapma kaygısı resim yapmadan uzaklaşmalara sebep olmaktadır. Bu nedenle çalışmalar sırasında çocuk öğretmenin onayını alma eğilimindedir. Ayrıca yapılan resimlerde çocukların hayal dünyalarında sınırlılık, çizimlerin önceki dönemlere göre daha az özgür ve yaratıcı oldukları görülmektedir. Çizgi kahramanların bu döneme rastlaması şaşırtıcı değildir. İzleyerek elde ettiği figürleri kullanmak, düşüncenin ve yaratıcılığın yerine kopyalamanın tercih edilmesi çocuk için daha kolay bir yöntemdir.

Doğalcılık dönemi (Pseudo- Naturalistic) 12-14 yaş

Ergenliğin başlangıç dönemine rastlayan doğalcılık döneminde, gerçekliği yansıtma kaygısının yanı sıra çizimlerinde detaylara yer verir. Renk ve boyutluluğun belirgin bir şekilde arttığı gözlemlenmektedir. Cinsel kimliğin daha belirgin gözlemlendiği bu süreçte çizimlerdeki kimlik arayışının yansıtılması bireyselliğin ön planda tutulması dönemin belirgin özellikleridir. Mekân çizimlerindeki farklılıklar göze çarparken figürün hareketleri, kol ve bacakların öne ve arkaya uzanması, hareketin resimde daha belirgin gözlemlenmesi, perspektif çizimlerin belirli kuralları yansıtması gibi farklılıklar da görülmektedir. Renk kullanımının gerçekliğe uygun olmasına dikkat edilmektedir. Doğalcılık döneminde çocukların çizimlerinde yeniden yaratıcı düşünmeye yönelik çizimler görülmektedir. Sanat tarihinde sıkça bahsedilen sanatçıların eserlerini kopya ederek yeniden üretmek veya kopya etmekte bu dönemde görülen belirgin özelliklerdendir. Kız çocuklarının ergenlik belirtileri erkeklerden daha önce görüldüğünden resimlerdeki yansımaları da farklılıklar içermektedir. Fiziksel gelişimini çevre gözlemiyle destekleyerek resimlerine yansıttıkları ve çizimlerini kendi içsel durumlarıyla özelleştirdikleri görülmektedir. Bu çizimlerin kendilerince özel olduğunu düşünürler ve başkalarıyla paylaşmazlar. Çocukların bilinç gelişimleri ve ben duygularının kendi farkındalıklarını arttıracak yönde ilerlemesi merak duygularına da yansımaktadır. Lowenfeld, ergenlik evresi olarak nitelendirilen bu evre çocuklarını iki kategoriye ayırır: "...çevreyi gözlemleyen, kendini bir "seyirci" gibi konumlandıran, dünyayı gözleriyle algılayan ve tanımlayan çocukları "Görsel Tip (Visual Type)", çevresinden ziyade kendi iç dünyasıyla meşgul olan, yoğun duyguları sebebiyle hayata karşı öznel bir bakış geliştiren çocukları ise "Dokunsal Tip (Haptic Type)" (Lowenfeld ve Brittain, 1964: 263). Her iki tip için de kendine özgü görme ve algılama biçimleri olduğu belirtilmektedir. Resim çizimlerinde ele aldıkları figür ve nesnelere farklı bakış açıları geliştirdikleri görülmektedir. *Görsel Tipin* bütünü görme becerisi, *Dokunsal Tipin* soyutlama konusundaki belirgin yeteneği ön plana çıkmaktadır. Figür ve nesnelere yüzey üzerinde ölçülendirilmesi, düşünsel boyutta biçimlerde çarpıtmalar duygusal bir dışavurumun ifadesidir. Cinsiyetçi kıyafet çizimlerinde, şablon çizimlerin yerine kıyafetlerde kırışıklık, koyu-orta-açık lekelerin görülmesi, harekete bağlı kıyafet parçalarındaki değişiklik, renklerin nesnelere üzerindeki gerçekliği gibi detayların arttığı gözlenmektedir. Figür çizimlerinde gerçekliği yansıtan eller ve ayaklar, portrelerde detaylar belirginleşmektedir.

Çocuğun değişen görsellik dünyası hakkında bir dizi örnekle kilit kavramlardan yararlanarak elde edilen okumalar çalışmanın içeriğine farklı bir bakış açısı getirmiştir. Çocuk resimlerini okumak ve yorumlamak kolayca anlaşılacak bir analize izin vermez. Referanslar her zaman bildik yorumlara açık bir okumayı engeller. Çocuk her zaman düşünsel anlamda dünyayı anlamlandırmakta, iç dünyasını yansıtırken oyun ve görünümlere, paradokslara ve belirsizliklere de yer vermektedir.

Çocukluk Travmalarına Bağlı Olarak Bilinçaltı ve Bilinçdışı Çizimlerin İmgesel Dönüşümü

Resim 1. 8 yaşında bir erkek çocuğu resmi

Çocuğun çizdiği resimle çocuk arasında ruhsal bir ilişkinin varlığı birçok uzman tarafından ileri sürülmüştür. Bu nedenle çizilen resim üzerinden göstergelere dayalı okumalar ve yorumlar çocuğun yaşantı içeriğine ait bilgilerle desteklendiğinde çocuğun içsel yansımaları anlamamıza ve anlamlandırmamıza büyük katkılar sağlayabilmektedir. Çocukların çizdikleri resimler yoluyla psikolojik durumlarının tespitine yönelik çalışmalar gün geçtikçe artmaktadır. Türkiye’de diğer ülkelere göre yeterince çalışma yapılmadığı görülmüştür. Başta Amerika olmak üzere Batılı birçok ülkede bu türden çalışmalar giderek ağırlık kazanmaktadır. Yapılan araştırmada, belirli yaş grubundan seçilen çocuk resimlerinde görülen bilinçaltı problemlerin bilinçdışına çizim yoluyla nasıl yansıdığı, yaşantı içeriğinden edinilen bilgilerle de desteklenerek hermeneutik kuramı aracılığıyla tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çocuğun mekan anlayışının gelişimi bilişsel bir yaklaşımı imlemektedir. Resim1’deki kompozisyon ve mekan algısına bakıldığında; çocuğun yaşına bağlı olarak bilişsel gelişimini tamamlayamadığı ve bazı patolojik durumları yansıttığı düşünülmektedir. Resimler incelenirken, çocukların çizimlerinin kompozisyon ve denge açısından yetişkin sanat eserlerinde görülen bağlara uygun olup olmadığı da gözlemlenmeye çalışılmıştır. Resimde, çizim geleneklerine sahip olan çocuklarda görülmesi gereken benzerlikler aranmasına rağmen geleneğin dışında bir kompozisyon kurgusu olduğu gözlenir. Öte yandan aile içinde yaşanan travmatik durumların bu yaş grubundaki çocuğa yansımalarının da olumsuz olduğu düşünülmektedir. Kompozisyondaki formların birlikteliği yada uyumsuzluğu, resim yüzeyindeki dağılımı oldukça dikat çekicidir. Çocuğun kendini ifade etme biçimi olarak tanımlanan bu resim, öfke çığılığı ya da kahkaha atmak gibi duygu ifadelerinin doğrudan sanata dâhil edilmesinin göstergelerini içinde barındırmaktadır. Resimde çocuğun içinde bulunduğu ortamı yansıtmaya biçiminin oldukça karmaşık olduğu gözlenmektedir. Çizimlerde gördüğümüz karmaşık ve belirsiz yapı bizi gördüğümüzün ardında başka bir dünyaya sürüklemek ister gibi tekrar tekrar bakmaya zorlamaktadır.

Çocuğun kendi tanımlamalarından da hareketle, resmin alt kısmında bir ortamda televizyon izlemeye çalışan insanlar ve onlara üst kısımdan bakan iki kişi olduğu görülmektedir. Figürlerin formlarındaki yetersizlik, yüzlerdeki ifade belirsizlikleri karmaşık duygu durumlarını ortaya koymaktadır. Çöp adam çizimi uzman psikolog danışman Seda Atasoy’a (2016) göre “Ancak 6 yaşta çizilirse şüphe edilebilir. Beden Ego demektir. İleri

dönemde Çöp adam, ego sisteminin yaşa göre zayıf olduğunu gösterir”. Resim yüzeyinde yer alan çizgi değerleri ve şiddeti de çocuktaki duygu durum bozukluğunu göstermektedir. Venger’in (2003) yaptığı araştırmaya göre depresif durumların belirtisi olarak kullanılan renklerin kahverengi, gri ve siyah olduğu belirtilmiştir. Renk kullanımındaki azlık ve renk seçimleri de bu yaklaşımı desteklemektedir. Çocuğun derslerdeki başarısını ve arkadaşları ile iletişimini olumsuz etkileyen bu süreç, çocukta içe kapanık bir ruh hali ve iletişim kuramama gibi olumsuzlukları da tetiklemektedir. Yine çocuğun kendi tanımlamasından bilindiği üzere, aile birlikteliğinin dağılması sonucunda içinde bulunduğu ortamdan çıkarımda bulunarak yapmış olduğu resim, parçalanmış ailelerde yetişen çocukların karmaşık ruh halini etkili bir biçimde yansıtmaktadır.

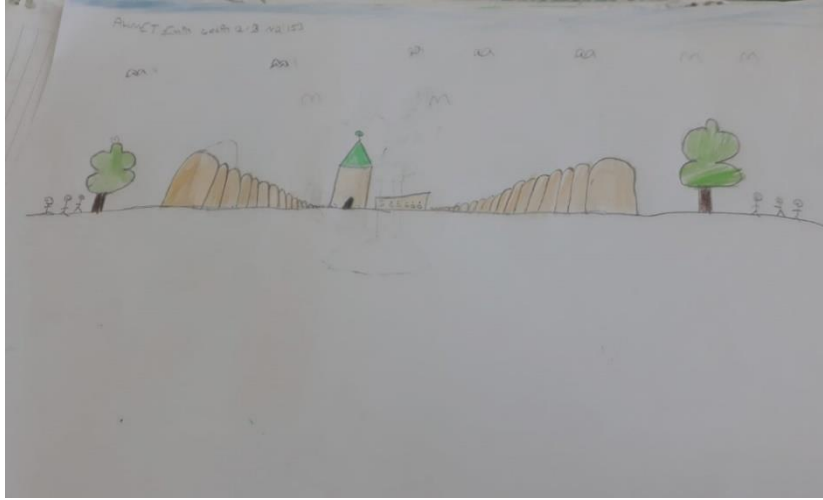
Resim 2. 10 yaşında bir erkek çocuğu resmi

Çocukların resim çizerken dünyayı anlamlandırmaları ve bildiğimiz resim çözümlene kategorilerinden uzak çizimler yaptıkları bilinmektedir. Çocuk içinde bulunduğu ortamın kışkırtıcılığıyla gerçeklikle ya da gördüğü dış dünyaya atıflı nesnelere yüzleşmek peşindedir. Çizimler bizim gerçeklik olarak bildiğimiz ve gördüğümüzün ötesinde başka bir dünya ile karşılaştırır bizi. Bu sarsıcı dünya ve görüntüler hazır yorumlama ve anlamlandırma biçimlerinden uzaklaştıracak oyun ve görünümlere, paradokslara ve belirsizliklere sürükleyecektir. Çocuklar çizimlerdeki belirsizlikle adeta izleyiciye meydan okuma, baştan çıkarma, öfkelenme, kışkırtma gücünü kullanmaktadırlar. Her çocuk çizimlerinde kendine özgü tavrı sergilerken zaman zaman kafa karıştırıcı, ampirik, temellendirilmemiş, rahatsız edici kompozisyonlarda oluşturabilmektedir. Çocuklar çizimleriyle bizleri dünya ve gerçeklik hakkında farklı düşünmeye sevk etmektedirler. Onların düşüncelerini, kullandıkları işaretleri ve imajlarını kavramsallaştırmak günümüze uyarlamak ve bir çerçeveye sığdırmak pek mümkün görünmemektedir. Resim 2’de yüzeyde görülen dizgesel duruma bakacak olursak; kaosun ve hızın aynı zamanda dürtüsellik tuhaf bir karışımı göze çarpmaktadır. İmgelerin oluşturduğu atmosfer izleyenle iletişime kapalı bir durumu imlemektedir.

Resimde kullanılan düzensiz çizgiler odaklanmaya yönelik sorunların olduğunun ipuçlarını vermektedir. Resme bakıldığında ilk dikkati çeken şey, izleyen ve izlenenin yanı sıra üçüncü bir gözle yeniden izlenen olma durumudur. Resmin sol ve sağ tarafında yer alan iki insan figürü dışında resimdeki diğer imgeler farklı karakterlerdeki hayvanları ya da çizgi film karakterleri olduğu düşünülen imgeleri temsil etmektedir. Bu imgelerin gerçeklikle bağlantısı olmadığı, hayal ürünü olduğu ya da çizgi film karakterleri olduğu, onları kişileştirildiği düşünülmektedir (örnekse; figürlerin gerçekle bağlantısı olmadığını ayakta durur şekilde imgenmiş tavşan figüründen anlıyoruz). Geri planda sadece göz olarak çizilmiş insan figürünü temsil ettiği düşünülen form tekrarları yer almaktadır.

Formların tekrarı, izleyen ya da dikizleyen olma durumunu akla getirmektedir. Yine aynı formun siyah renkle çerçevesi hem tuhaf hem de tedirgin edici boyuttur. Çocukların bu tür yaklaşımları duyuşal çıkış içinde oldukları ya da endişeli olduklarında kendilerini sakinleştirmenin, içinde buldukları duyuşal durumun zorluklarıyla başa çıkmanın bir yolu olarak tercih ettikleri söylenebilir. Resmin sol tarafında yer alan insan figürünün resmi yapan kişi olduğu bilinmektedir. En sağ taraftaki küçük figürün de kardeşi olduğu düşünölmekte ve onun da resmi çizen çocuğun hayal ettiği sahnede yer alması, aile bireylerinden biri tarafından sürekli izleniyor olma endişesini doğurmaktadır. Durumun patolojik bir durum olarak resme yansıdığı ve bu durumun çocuktaki travmatik durumun bir göstergesi olduğu söylenebilir. Aynı zamanda dikizleyen gözler aracılığıyla resmin geri kalanında gerçekleşen olayların yani izlenenlerin, kişinin kendisi ve kardeşi olduğunu da anlıyoruz.

Bir çizgi film karesi gibi herhangi bir masum sahneye dâhil olmuş iki kardeşin görüntülediği resim olabileceği gibi travmatik boyutta dikizlenen gerçek kişilikler (resmi yapan kişi ve kardeşi) de olabilir. O zaman burada önemli olan *dikizleyen kim?* sorusuna cevap aramak olacaktır. Resmi çizen çocuğun da dâhil olduğu dikizlenme eylemi, kardeşi ve onun en sevdiği imgelerinde dahil olduğu bir dünyaya yani onların mahrem alanına açılıyor görünüyor. En soldaki (resmi çizen kişi olduğu düşünölen) ve siyahla betimlenmiş sırtı dönük figürün ellerinde bir şeyler tuttuğu gözlenmekte ve anın bir savunma anı olduğu düşünölmektedir. Siyah renkle betimlenmiş figürün karanlıkla ilişkisi olduğu ve bu ana karşı duruş için güçlü ya da tehlikeli bir kişiliğin betimlenmesi olarak üretildiği söylenebilir. Atasoy'un belirttiği üzere "Kenarda güneş: Annenin kapsama işlevi var ama az / ama anne suçlanmamalı, çocuk almıyor da olabilir" (Atasoy, 2016). Yine Atasoy'a göre el çizilmemişse depresyonun işareti, kulakların olmayışı çevresiyle ilişkilerinde güçlükler yaşıyor olduğunu ve boynun olmayışı çocuğun sosyal ve duygusal yönden gelişmediğinin göstergesidir. "Çocuk eğer ağız zikzak şeklinde çiziyorsa çocuktaki şiddet eğiliminin olduğunu göstergesi olabilir. Kaşların ve ağzın birbiri ile uyum içinde olup olmadığı da önemlidir. Eğer ağız ve kaşlar arasında tutarlılık varsa anne ve babanın tutumlarında tutarlılık olduğunu, eğer uyumsuzluk varsa anne ve babanın tutumlarında tutarsızlık olduğunu göstergesidir" (Atasoy, 2016).

Resim 3. 7 yaşında bir erkek çocuğu resmi

Çocukların resimlerinde ortaya koydukları imgeler büyük ölçüde yaratıcılığı ve özgünlüğü imler. Toplumsal, kültürel ve teknolojik yapıda meydana gelen değişimler görsel imajların üretilme biçimini ve nasıl dolaşıma gireceklerini belirleyen önemli etmenlerdir. Bizlerin bu görsel imajları değerlendirme süreci de günümüz değerlerinden beslenirken bilinçaltının ve bilinçdışının da bu görsel okumaya katkısı yadsınamaz. Psikoloji tarihinin en tanınmış düşünürlerinden Sigmund Freud'un (1856-1939) bir nörolog ve psikiyatrist olmasına rağmen birçok alanda yaptığı yayınlarla yeni kavramlar ortaya koyduğu bilinmektedir. Bilinçdışı kavramı da bu kazanımlardan bir tanesidir. Farkında olunmadan ortaya çıkan bilinçdışı durumlar tepkisel davranışlara yol açmaktadır. Resim 3'de görölen kompozisyon genel

olarak çocuğun olaylar karşısındaki tepkisel tavrını bilinçsizce davranışına yansıtma örneği olarak gösterilebilir. Freud yaptığı araştırmalarda bilinçaltının çocukluk travmalarında önemli bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Freud çalışmalarında bilinçaltının ve nevroitik durumların sanat eserlerinin ortaya çıkmasında etkili olduğunu belirtmiştir. Resimde çocuk için geçmişe dayalı ve halen sürmekte olan bir durum söz konusudur. Bilinçdışı imge düzenlerinin temelinde görülen çocukluk anılarının bireyin kendi algısıyla yeniden şekillendiği görülmektedir. Belirli bir imge düzeni içinde simetrik olarak kurgulanmış olan kompozisyonda detaylardan arındırılmış bir konuyla karşılaşmaktayız. Yüzeydeki boşlukların fazlalığı ve nesnelerin yüzey üzerindeki küçüklüğü dikkat çekmektedir. Çizgiler ve boyama açısından bakıldığında sakin bir çizgi kullanımı ve gerçekliğe uygun bir boyama yapıldığı gözlemlenmektedir. Bu yaş grubunda sık rastlanmayan az renk kullanımı bilinçaltı travmalarının göstergeleri olarak değerlendirilebilir. Kompozisyonda yer alan insan figürlerinin resmin sağ ve sol tarafında beklenilenden daha küçük konumlanması resmi yapan çocuğun içe dönüklüğüne, özgüven eksikliğine ve bazı travmatik sorunların tespitine yönelik belirtiler olarak gösterilebilir. Özellikle de bu yaş grubu çocuğunun çöp adam çizmeye devam ediyor oluşu dikkat çekicidir. Daha önce de belirtildiği gibi çöp adam çizimi Atasoy'a (2016) göre ego zayıflığının göstergesidir. Gökyüzünde yer alan kuş silüetlerinin aslında bu yaş grubunda yer alan çocuklarda görülen normal biçimleme şekline örnek olsa da bu resimde konu itibarıyla farklı anlamlar içerdiği söylenebilir. Örnekte; uçan kuşların Atasoy'un (2016) *endişeli çocuk* tanımlamasına uygun olarak resimlendiği görülmektedir. Çocuğun yaşantı içeriğine dair edinilen bilgilere göre, aile içinde bir bireyin cezaevi süreci ve çocuğun ziyaretleri sırasındaki gözlemlerini resminde betimlediği ifade edilmiştir. Kuşların mekânda kullanımı hem cezaevi sürecindeki kişinin özgürlüğüne bir gönderme hem de aile bireylerinden biri için duyulan endişenin betimlenmesi olarak düşünülebilir. Aile teması açısından *kuş* imgesi önemli mesajları içinde barındırmıştır. Doğal bir sonuçtur ki çocuğun içinde bulunduğu yaşam tarzı, ruh hali ve çevresel ilişkileri resimlerine yansımaktadır. Resim betimlemelerinde bu unsurlara yer verilmesi çocuğu tanıma açısından önem arz etmektedir.

SONUÇ

Çocukların çizdikleri resimler psiko-motor gelişimi, hayal dünyaları, çevresel gözlem yetenekleri, algılama kapasiteleri ile ilişkilendirildiğinde kendi iç dünyalarının yansıma aracı olan bir dili kullandıkları görülmektedir. Çocuk resimlerinin gelişim basamakları olarak adlandırılan çizgisel gelişim basamakları, çocukların gelişimleriyle paralellikler taşımakta aynı yaş gruplarındaki çocuklarda benzer çizim özelliklerine rastlanmaktadır. Ancak karalama sürecinden başlayarak bilişsel gelişimine bağlı olarak edindiği tüm gözlem ve deneyimlerini aktardığı yüzeylerde yaş aralıklarındaki gözlemlenen doğal süreci her çocukta görmek her zaman mümkün görünmemektedir. Çocuklar için resim yapma yaratıcılıklarının da göstergesidir. Çocuğun düşüncelerini kendine özgü bir dille oluşturduğu resimleri, çizim yapan kişinin anlatımları ile desteklenmelidir. Resim yüzeyindeki göstergelerin doğru okunması ve yorumlanması için gereklidir.

Çocuğun çizimlerle ortaya koyduğu gerçekliği plastik ilke ve elemanların getirdiği kurallar çerçevesinde yansıtması, hem resmi izleyen hem de çözümlenmeye çalışan kişi açısından önemlidir. Çizimin biçimsel yapısı, kompozisyonun yerleşimi, çizgilerin kalınlığı, kalemin basıncı bile yapılacak yorumu değiştirmektedir. Vücut bölümlerinin boyutu, şekli, konumu tüm yönleriyle incelenmelidir. Burada çocuğun gelişim evrelerine göre çizimlere farklı yaklaşım açıları geliştirmiş olmasının önemli olduğu görülmüştür. Aile çizimleri, genellikle çocuğun ailesiyle birlikte öznel yaşamının yorumlandığı sahneleri içerir. Bazen bu çizimlerde belirgin olmayan aile bireyleri ya da hiç eklenmeyen aile bireyleri görmek mümkün. Resimde gerçekleşen eylemler ve göstergeler, aile içindeki bireyler çocuğun duygusal durumunun tespitine yönelik bilgileri barındırır. Amaç ailenin çocuğun hayatındaki rolü ve önemini tespit etmektir. Öncelikle çizimin uyandırdığı duygu ve duyguları içeren çizimin niteliksel yönüne, ardından aile üyelerinin boyutu, şekli ve tasviri, bozulmalar olup olmadığına bakılması doğru okumanın ve yorumlamanın temel özellikleri arasında yer alır. Araştırmada görseli okuma sürecinin aynı zamanda bir alımlama süreci olduğu ve bu süreçte izleyicinin sadece bilgilenme ile sınırlı bir eylem gerçekleştirmediği,

aynı zamanda izleyicinin görsel unsurları bağlı bulunduğu tüm anlam zincirlerinden kopararak kendi bilişsel düzeyinde yeniden yorumladığı düşünülmektedir. Görsel metinde bulunan anlam düzeyinin yarattığı bilinçaltı ve bilinçdışı bazı belirsizliklerin hermeneutiğin içinde barındırdığı *anlama* ve *yorumlama* kavramları aracılığıyla okunabildiği ve bu okumaların sürekliliğinin yine hermeneutik kuramı desteğiyle gerçekleşebildiği görülmüştür.

KAYNAKÇA

1. Aytaç, G. (2016). *Genel Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
2. Buyurgan, S. ve Buyurgan, U. (2012). *Sanat Eğitimi ve Öğretimi-Eğitimin Her Kademesine Yönelik Yöntem ve Tekniklerle*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
3. Gadamer, H. G. (2003). *"Hermeneutik", Hermeneutik Üzerine Yazılar*. (D. Özlem, Çev.) İstanbul:İnkılap Kitabevi.
4. Yavuzer, H.(2007). *Resimleriyle Çocuk*, Remzi Kitabevi (12. b.). İstanbul.
5. Lowenfeld, V. ve Brittain, W. L. (1964). *Creative and mental growth (Fourth Edition)* New York: The Macmillan Company.
6. Maley, C. (2009). *Young children's human figure drawings: an investigation using the goodenough-harris drawing test and the rasch model for measurement. (Doktora tezi)*. James Cook University, Townsville City. <http://eprints.jcu.edu.au/11382> adresinden 23.09.2021 tarihinde alınmıştır.
7. Mueller-Vollmer, K. (1994). *Introduction: Language, Mind, and Artifact: An Outline of Hermeneutic Theory Since The Enlightenment, The Hermeneutic Reader*. New York: The Continuum Company
8. Piaget, J. (1969). *Inhelder, B. Mental Imagery in the Child*. Newyork: Basic Book.
9. Yavuzer, H. (1998). *Resimleriyle Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
10. Venger A. L. (2003). *Psychological drawing tests: Illustrated guide.- M.: Published Vladoss-Press.*
11. Vardar, Berke. (2001). *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, İstanbul: Multilingual
12. Yavuzer,H., (2016). *Resimleriyle Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
13. Atasoy, S. (2016). *Resimler&Çocuk*
https://adaram.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/54/01/970767/dosyalar/2018_10/11103328_Yocuk_ve_resimleri.pdf. Erişim tarihi: 27.09.2021